

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ

Уређује
А. БЕЛИЋ

уз сарадњу

д-ра *Алексића Радомира* (Београд), д-ра *Вуковића Јована* (Сарајево), д-ра *Коларића Рудолфа* (Љубљана), *Конеског Блажа* (Скопље), д-ра *Павловића Миливоја* (Нови Сад), д-ра *Сивановића Михаила* (Београд), д-ра *Томановића Васи* (Скопље), д-ра *Храстиче Маји* (Загреб)

XXIII КЊ. 1—4

БЕОГРАД
1958

O IZGUBI NOMINALNIH KONČNIC V NEKATERIH PRIMORSKIH GOVORIH

Slovenska narečja, zlasti osrednja, so v slovenistiki znana po močnih redukcijah in celo popolnih onemitvah nepoudarjenih vokalov sredi besedi pa tudi v končnicah. Ta pojav za slovenščino ni nič novega, saj se je z njim podrobno ukvarjal že Ramovš, ga opisal in razložil v svojih delih „Die moderne Vokalreduktion im Slovenischen“, „Kratka zgodovina slovenskega jezika“ in drugih študijah. Težnja po redukciji nepoudarjenih in sploh kratkih vokalov, ki se je porodila verjetno nekako v 14.—15. stol., je v slovenščini najbolj prizadela vokala *i* in *u*, ki sta v mnogih slovenskih govorih tudi v končnicah pogosto onemela, čeprav je proti njej delovala druga težnja, namreč stremljenje po jasnem izražanju. Nasprotno pa sta kratka nosnika *ę* in *o* v večini slov. narečij proti redukciji, zlasti popolni, zelo odporna. Vendarle so med slovenskimi govori tudi taki, v katerih sta razen *i* in *u* onemela tudi kratka nepoudarjena *ę* in *o* v končnicah. Našel sem jih na razsežnem hribovskem področju ob srednji Idriji in Soči med Tolminom in Solkanom pri Gorici, po Banjški planoti, večjem delu Goriških Brd in seveda po vaseh v dolini ob srednji Soči sami. To je dialektično ozemlje tako imenovanega briškega narečja, za katero so sicer značilne zelo arhaične poteze v razvoju dolgega vokalizma. Prav to dejstvo, namreč arhaični dolgi vokalizem na eni in zelo obsežne redukcije končnih kratkih vokalov na drugi strani, nas tem bolj preseneča. Kraški govori, s katerimi se na jugu stika briško narečje, pa so v razvoju kratkih končnih vokalov ohranili starejše stanje, v njih popolna redukcija ni zajela niti *i* in *u*, niti *ę* in *o*, ki sta še danes zastopana s polglasniko *ə* za nekadanji *ę* oziroma z vokalom *u* za nekadanji *o*. Tako stanje kratkega končnega vokalizma, kot je še danes lastno kraškim govorim, je v nekoliko starejšem času bilo nedvomno značilno tudi za govore briškega narečja in končna *-ə* < *-ę* in *-u* < *-o* sta popolnoma onemela. Isto se je seveda zgodilo z etimološkima *-i* in *-u* v končnicah.

Ker so vokali *-i*, *-u*, *-ę* in *-o* končniški elementi mnogih sklonov slovenske nominalne sklanjatve, je razumljivo, da so zaradi njihove onemitve mnogi skloni v govorih od srednji Soči in Idriji ostali brez končnic. Zlasti je bila prizadeta sklanjatev ženskih *a* - *debel*, kjer je v ednini od 6 kar 5 sklonov ostalo brez svoje končnice, medtem ko je v množini onemela

le končnica nom. — acc., ostale pa so se obdržale. Podobno, samo da v manjšem obsegu je bila prizadeta tudi sklanjatev moških in srednjih o — debel. Kjer je bil v končnem slogu vokal -i, -u ali -e, je seveda onemel in beseda je ostala brez formalne sklonske karakteristike. Ker pa so po teh krajih nevtra v pluralu prevzela končnice ženskih a- debel, torej v nom. -acc. -e namesto nekdanjega -a, je tudi ta oblika po redukciji izgubila svojo končnico. Zaradi vseh teh razvojev slišimo po zgoraj opisanem dialektičnem ozemlju takele, na prvi pogled presenetljive, v bistvu pa popolnoma razumljive oblike: nîmam brâd, maš ki mōk, niēmam mōk, je brez âd̄n̄ nōγ, ma d̄n̄γ brâd sîv, sm̄ brûsu skîr, kōñ me grîv, sm̄ dâu strûit kûož, γrâ na jâγ, me γōl γlâv, sm̄ nârdu nov strîeχ, smo prâdle wûn, γrâ s krâv pu ciest, dî me malo uâd, se je umu z γōrk uâd, je zwâseno z drîet, za ciest leži, mama dîene kâš kûχat, sm̄ šlâ na pûošt, mu je dâu pâlç, mam nōv srâic, je šû u γorîc.

Podobno kot v sg. je tudi v pluralu ženskih a- debel, le da se je tu izgubila samo končnica nom. — acc.: tâ so smriek, tâ smriek so debêl, mem rdâç šōb, uçeri sm̄ brâu γōb, γrâm brât χrûšk, jēmam debêl zâik, sm̄ γnâu pâst krâu; muštâç, b̄rγeš, žlic itd.

Pri prvotnih oksitoniranih a- deblih se poleg hipotetičnih breskončniških nom. — acc. pl. povsod navadneje govore še starejše z ohranjeno poudarjeno končnico pl., ki je praviloma dala-â: noγâ, ærkâ, kazâ, kosâ, štenjâ, oslâ, ženâ, b̄χâ, sozâ, osâ, metlâ, γlawâ, sestrâ itd. Ista debela so tudi v akuzativu in instr. sg. pogosto ohranila stari obliki s poudarjeno končnico: osô, po uâdô, noγô, z rakô, kasô kazô, γlawô, smalô, z aslô.

Pri moških o- deblih so zaradi onemitve ostale brez končnic oblike dat. in lok. sg. ter nom. in akuzativa pl., kajti tu moramo izhajati iz nekdanjih končnic -i, -u in -e, ki so seveda v teh obsoških govorih povsod in vedno onemele: sm̄ dâu brât; sm̄ bîu p̄r brât; tâ so râk, smo lovîl râk, mam orîeχ itd.

Enak je bil razvoj tudi v srednjih o- deblih. Kot sem že zgoraj poudaril, so po teh krajih nevtra v pluralu prevzela končnice ženske a- sklanje. Namesto nekdanje pluralne oblike mêsta je torej tu nastalo *mêstê, iz tega pa najprej *mestê, nato pa m̄est. Današnje jezikovno stanje v Kalu nam priča za to, da je žensko končnico -e prevzel najprej prilastek, šele nato pa samostalnik, ki ga oni določa (sûχ lîeta < suχe lêta). Tako so nam sedaj popolnoma razumljive na prvi pogled čudne pluralne oblike: tâ so jârç, γniezd, vâlik miest, çeriev, urât, ûst, sûχ liet, ta urât so vâlik, je šû udôp̄ert urât, nâš d̄rv so sûχ, jēma d̄uγ ûχ η šarôk ûst, štîr liet itd.

Če je bila prvotno pred obrazilom -a soglasniška skupina, sestojeca iz zapornika in sonanta, imamo namesto brezkončniških pluralnih oblik ponekod ohranjene starejše oblike s končnico -ô: pl. ôkno, jâtro, r̄ebro. Tu se je polglasnik ə < e zaradi lažje izgovorjave očitvidno vokaliziral v o. Da je to res, nam pričajo oblike tipa jâtrê, ki jih lahko slišimo še v Desklah ob Soči, kjer sicer govore brezkončniške oblike.

Glede na to moramo tudi splošno končnico *nom. —acc. plur. -o* v Avčah, Ročinju in Kanalu ob Soči izvajati iz *-e*, ki se je na jugu reducirala v *ə*, ta pa po vokalizaciji prešel v *-o*. Moj prejšnji poskus razlage te končnice v Slavistični Reviji se mi zdi manj verjeten.

Takšno je današnje stanje deklinacije v krajih ob srednji Soči in Idriji. Moderna vokalna redukcija, kajti današnje stanje fleksije ob srednji Soči je le njen rezultat, je v teh govorih tako prizadela nominalno sklanjo kot nikjer drugod po Sloveniji. Zaradi nje je cela vrsta funkcionalno različnih sklonov izgubila svoje končnice in se formalno popolnoma izenačila. In vendar jezik na to ni reagiral z ustvarjanjem kakih novih analitičnih izraznih sredstev. Če se prej funkcijo posamezne besede v stavku določale končnice, je sedaj njen pomen razviden iz konteksta, iz zveze v stavku, tako da razumljivost pripovedovanja kljub temu ni prav nič prizadeta. Pač pa sem v Goriških Brdih — v Kojskem in okolici — kjer je v tem pogledu očitno ohranjeno najbolj arhaično stanje, opazil neki drug zelo zanimiv pojav.

Ramovš je bil mnenja, da slovenska moderna vokalna redukcija ni povzročila intonacijskih sprememb v besedi, da ni bila razlog za metatonijo. Mislim, da je v glavnem imel prav. V večini slov. narečij, ki so doživela obsežne izgube nepoudarjenih vokalov, res ne opazimo, da bi v zvezi s tem nastala metatonija. Drugače pa je v Kojskem in okolici. Tu se je zaradi onemitve končnic na eni strani podaljšal predhodni vokal — pojav je v lingvistiki povsem navaden —, na drugi strani pa se je izpremenila tudi njegova intonacija. Zato se n. pr. *ā* v *γlāva* v kvantitetnem in toničnem pogledu razlikuje od *ā* v *γlāv*. Drugi *ā* je namreč mnogo daljši, v toničnem pogledu pa dvovršen rastoče-padajoč, medtem ko ima *ā* v *γlāva* padajoč poudarek.

Ta kojščanska nova intonacija in kvantiteta po mojem mnenju deloma osvetljuje tudi problem nastajanja psl. metatonije in metatoničnih akcentov. Zato je tudi s širšega slavističnega stališča zanimiva.

Za zaključek naj na kratko povzamem svoja izvajanja:

1.) Za slovenske govore ob srednji Soči je značilna široka izguba nominalnih končnic.

2.) Ta pojav je posledica fonetičnih vokalnih redukcij oziroma onemitev.

3.) V srednjem kraškem narečju je ohranjeno starejše stanje, ki nam omogoča vpogled v način in pot propadanja nominalne fleksije ob srednji Soči.

4.) Nove intonacije, ki so v goriških Brdih nastale zaradi onemitve končnic, deloma osvetljujejo vprašanje nastajanja psl. metatonij. Zato bodo poleg slovenistov nedvomno zanimale tudi širši krog slavistov.

Tine Logar